

AGRAFENA PESZIKOVA
(Szurgut)

A „*Szibériai rokonaink*” című fotóalbum fogadtatása a szurguti hantik körében*

Magyar kutatók csoportja (Csepregi Márta, Kerezsi Ágnes, Lázár Katalin, Winter Erzsi) a kilencvenes évek elején megfordult néhányszor a Szurguti járásban, a Tromagan folyó völgyében az ott élők hantik körében, elsősorban Ivan Sztjepanovics Szopocsinnak, családjának és rokonainak szálláshelyein. Winter Erzsi, a Néprajzi Múzeum fotográfusa nagy mennyiségű fényképanyaggal tért haza útjairól. Amikor én 1994 tavaszán Budapesten tartózkodtam, legnagyobb meglepetésemre Erzsi fölkeresett engem, és megkért, hogy írjak verseket készülő fotóalbumába a képekhez anyanyelvemen, a szurguti osztják nyelvjáráson. Annyira megrendítettek a képek, hogy a versek egy nap alatt megszülettek. Csepregi Márta egy hét alatt lefordította őket magyarra, majd elkészültek a versek orosz és angol nyelvű fordításai is. Azt mondják, hogy a képek és a versek szerencsésen kiegészítik egymást, a kötet Magyarországon kedvező fogadtatásra talált. Érdekel, hogy szűkebb hazámban hogyan fogadják ezt a könyvet, ezért megmutattam a szurguti hantik különböző rétegeihez tartozó embereknek, és megkérdeztem a véleményüket róla.

Előljáróban néhány szót szólnék arról, milyen alapon készítettem a felmérést.

Manapság az emberiség két, egymással nem egyenrangú csoportra osztható: arra a kisebb csoportra, melynek élete a természet–ember–természet kölcsönhatására épül, és arra a nagyobb csoportra, melynek életét a természet–ember–technika–kontra természet képlettel lehetne összefoglalni. Sok ipari országban az életmódnak a természetre gyakorolt negatív hatását társadalmi szabályokkal, törvényekkel ellensúlyozzák. A Szovjetunióban s ma az Orosz Föderációban a törvénykezésből hiányoznak azok az ösztönzők, melyek a természetnek és természeti népek életformájának megóvását szolgálnák. Nyugat-Szibériában az olajipar megjelenéséig gyakorlatilag mindenki az őslakosság módján a természettel kölcsönhatásban élt. De mihelyt megjelentek az ipari munkások, az ő természetet semmibe vevő életmódjuk magával sodorta az obi-ugorok egy részét is, s megszüntette a természet–ember–természet kölcsönhatás szerinti életformát. Ennek következtében folyamatosan pusztul az őslakosok nyelve, kultúrája, megrendültek gazdasági, szociális, pszichológiai alapjaik stb. Ezért én is, amikor bemutatom adatközlőimet, nemcsak szociális-gazdasági, hanem pszichológiai szempontból is vizsgálom őket, ha elszakadtak hagyományos gyökereiktől.

Peszikova Anja és Peszikov Leontyij, a kislány nyolcéves, az öccse hat. Apjuk, *Peszikov Vjacseszlav* kazimi hanti környezetben nőtt fel, anyjuk, *Zoja* az erdőben, a Jugan mentén. A családban hol kazimi, hol szurguti osztjákul, hol oroszul beszélnek. Az év nagy részét Ljantor városában töltik, időnként meglátogatják rokonaikat a Ljamin folyó felső folyásán lévő nemzeti területükön. A városban európai módra öltözködnek, az erdőben az apa kazimi hanti, az anya és a gyerekek jugani hanti viseletben járnak.

* Winter Erzsi: *Szibériai rokonaink*, szöveg: Kerezsi Ágnes, vers: Agrafena Szopocsina. Vízió Művészeti Alkotóközösség, Budapest é.n.

A gyermekek és anyjuk nagy figyelemmel nézték végig az albumot. Különösen a öltözködés, a díszítő motívumok, ezeknek elhelyezkedése érdekelte őket. A verseket – még az orosz fordítást sem! – szinte észre sem vették. A rénszarvasáldozatot és a nyershúsevést ábrázoló képeknél felkiáltottak: „Mi is így csináljuk!” Apjuknak a következő kérdései támadtak: Miért nem a sátor körül van a rénszarvaskarám? Miért van a feláldozott rén feje a ház felé fordítva? Hogyan engedhették meg, hogy a fotográfus nő létére a ház háta mögött fényképezhessen? stb. A versek orosz fordítását nagy figyelemmel elolvasta, de nem fűzött hozzájuk megjegyzést.

Szengepov Sztjosa és *Tánya*, egyikük tízéves, a másik kilenc. Apjuk, *Szengepov Szergej* szanatóriumokban nőtt fel, az iskolát kijárva hazatért nagyapjához, és három évig élt vele a nemzeti területén. Házasságkötése után Leszörubov faluban telepedett le, ahol ipari munkások élnek. Egy évvel ezelőtt családjával együtt Ljantorba költözött. Felesége, *Szvetlana* jugani hanti családban nőtt fel. Minden munkát ismer és el tud végezni, amit egy hagyományos kultúrájú hanti nőnek tudnia kell. A családban kazimi osztjákul és oroszul beszélnek. Néha meglátogatják a nagypapát szálláshelyén. Mindnyájan európai módra öltözködnek, csak *Szvetlana* veszi föl télen a rénszarvasbőr bundát és csizmát. A család azt tervezi, hogy egyszer még visszatér ősei földjére. Az albumot figyelmesen végignézték, és lelkesen megvitatták a látottakat. Összehasonlították a kazimi viseletet a könyvbelivel. Szergej megpróbálta a verseket kazimi osztjákra fordítani. A sikerült fordítások megörvendeztették az egész családot. Sajnálták, hogy náluk nem kapható az album, és olyan rövid ideig tarthatták a kezükben.

Tuszimova Raisza Ivanovna (47 éves), pimi hanti. Egész életét az erdőben töltötte, ott nevelte föl gyermekeit. Jelenleg már két unokája is van. Nagy figyelemmel nézte a képeket, a tájképekről próbálta megmondani, hogy hol készültek. Az öltözékeket látva helyenként megjegyezte: „ezt a mintát átveszem”, „ezt a díszítést én lejjebb szoktam varrni”, „ilyen malicát varrok az unokámnak”. Az orosz nyelvű versekre nem fordított figyelmet, de amikor osztjákul felolvastam neki, igen elcsodálkozott, hogy ilyen szép szavak szerepelnek az oroszok könyvében (a hantik oroszoknak hívnak mindenkit, aki nem hagyományos kultúrájú). Beszélgetésünk végén megköszönte, hogy láthatta, hogyan élnek a hantik más vidékeken.

Kondratyjeva Zsenya (13 éves) és húga, *Vera* (12 éves). Apjuk orosz, anyjuk hanti, szurguti nyelvjáráson beszél, és sok mindent tud, ami a hagyományos kultúrához tartozik. Rokonaitól elkülönülve csak azokkal tartja a kapcsolatot, akik az ipari lakosság módjára élnek. A családban csak oroszul beszélnek. Gyermekeiket nem viszik el hanti nagyapjukhoz. A család tagjai gyorsan végiglapozták a könyvet, majd elhelyezték a vitrinben, mivel egyik rokonuk, vagyis én is a szerzője vagyok.

Zsimperov Artyom (15 éves) és *Pokacsev Vanya* (14 éves), a Ljantori bentlakásos iskola neveltjei, hagyományos kultúrájú réntartó családból származnak. Mindketten nagyszerűen beszélnek anyanyelvüket, a szurguti nyelvjárást. Jól tudnak oroszul is. Újra és újra megkérlik az igazgatót, hogy hadd nézhessék meg az irodájában lévő fotóalbumot. A tájképeket látva megvitatják, hogy lehet-e ott réneket tartani, mely évszakban megfelelő a legelő, és ha nem, miért. A gyerekeket ábrázoló képeket hallgatagon nézik. Artyom apja már régen meghalt, Vanya pedig teljesen árva. Az orosz nyelvű verseket néhányszor elolvassák, és a latinbetűs osztják szöveget is megpróbálják kibetűzni.

Kajukova Zoja (13 éves) és barátnői, három kislány a Ljantori bentlakásos iskolából. Figyelmesen végignézik az albumot, és amikor a rénszarvasáldozathoz érnek, felkiáltanak: „Én eszem meg ezt a húst! Nem, inkább a májat és a vért! Ez az én edényem, mindjárt

megtöltöm hússal!” Sem Zoja családjában, sem a többiekénél már 15–17 éve egyáltalán nincsenek rének. Csak az idősebbektől hallottak a rénszarvasról és a húsáról. Sem az orosz, sem az osztják szöveget nem tudták fölfogni. Több kifejezésre rákérdeztek, mert nem értették.

Zinaida K. (25 éves) tromagani hanti. Osztjákul és oroszul egyaránt tud. Kogalim városában él, nagyrítkán meglátogatja férjét az erdőben. Kizárólag európai módra öltözik. Rokonaitól nem idegenkedik, de inkább az ipari munkások társaságát keresi. Csöndben végignézte az albumot, elolvasta az orosz nyelvű szövegeket, majd megkérdezte, hogy minek ez nekem. Ugyan kinek használ ez.

Vlagyimir Sz. (41 éves) tud osztjákul. Felsőfokú tanulmányait abbahagyta. Falun él, munkanélküli, erősen iszik. Végignézte az albumot, ennyit mondott: marhaság!

Feoktyiszta Sz. és *Olga S.*, testvérek. Mindketten beszélnek osztjákul. Iskoláik elvégzése után alkalmazkodtak az ipari lakosság életmódjához. A peresztrojka előtt idegenkedtek saját kultúrájuktól, népüktől, nem látogatták erdőben élő rokonaikat. Családjukban csak oroszul beszélnek. Igyekeztek elfelejteni mindent, amit gyermekkorukban megtanultak. Kerülték hagyományos kultúrájú rokonaikat, s az ipari lakosság körében próbáltak közeli kapcsolatokat kiépíteni. A peresztrojka idején és azután eszükbe jutott, hogy ők is hantik, hogy olyan nép áll a hátuk mögött, melynek gazdag kultúrája van, de ezt a kultúrát mint valami egzotikus, idegenforgalmi látványosságot akarják eladni. Egyikük gyöngyhímző szakkört vezet Kogalimban, a másikuk folklór együttest Szurgutban. A fotóalbumot a következőképpen értékelték:

- Az album szerzői az egész világ előtt megszegyenítették a hanti népet. Maszatos gyerekeket, minden higiéniát nélkülöző szálláshelyeket fényképeztek.
- Az egész világ előtt vademberekként mutatták be a hantikát. Rénszarvasáldozat, véres jelenetek... az emberek nemcsak vodkát isznak, de vért is...
- A versek rosszul vannak kigondolva. Mi az, hogy tobozok, mi az, hogy bábuk. Mi a közük az öregeknek a szexhez. Minek erről beszélni az egész világ előtt? Szinte minden kifejezés sérti az ember fülét.

A fentiekből a következő tanulságokat lehet levonni:

- Az, hogy valaki mennyire tudja befogadni saját népének kultúráját, függ attól, mennyire szakadt el tőle, függ az egyén szociális helyzetétől, pszichológiai konform- vagy diszkonform érzésétől, amit élete során megtapasztalt.
- Minden egyén akkor képes aktívan befogadni a saját kultúráját, ha részt vesz, vagy megpróbál részt venni népének szociális-gazdasági életében.
- Ha megszakadnak az egyént a népéhez kötő etnikai, szociális-gazdasági szálak, akkor elkezd egyoldalúan értékelni népét, annak kultúráját, életét; elkezd annak a rétegnek a szemszögéből látni a népet, melyhez alkalmazkodott, vagy melybe átlépni készül.
- Ha az egyén kipottyan saját etnikai, szociális-gazdasági közegéből, és nem sikerül átlépnie egy másik közegbe, akkor a legmélyebbre süllyed, és negatívan értékeli népét, kultúráját, de negatívan viszonyul azokhoz az erőkhöz is, amelyek tudnának segíteni a népéhez való visszatérésben.

- Az az egyén, aki tagadja a népe által tisztelt értékeket, azonosul az ipari társadalom életszemléletével, és idegenként szemléli népének pusztulását, gyakran olyan hivatalnok lesz belőle, aki aktívan elősegíti azt az agóniát, melyet az állami és gazdasági hatalom idézett elő népének körében.
- Az az egyén, aki igyekszik a természet–ember–természet formula szerint élni, állandó lelki, szociális, gazdasági nyomásnak van kitéve az ipari lakosság részéről, valamint olyan saját rokonai részéről, akik életükben már a „természet–ember–technika–kontra természet” elvét alkalmazzák.

(Csepregi Márta fordítása)